

ИТАЛИЯ И СЪДБАТА НА БЪЛГАРИТЕ В СЕВЕРНОТО ПРИЧЕРНО- МОРИЕ НА ПАРИЖКАТА МИРНА КОНФЕРЕНЦИЯ ПРЕЗ 1919 Г.

АНТОНИНА КУЗМАНОВА, ФРАНЧЕСКО ГУИДА

Съдбата на българите в Северното Причерноморие за един дълъг период от време от края на Първата световна война до началото на Втората световна война в най-голяма степен се определяше от държавно-териториалната принадлежност на областите, в които те живееха, от вътрешнополитическото устройство в държавата, която населяваха, от специфичния им статут и положение в нея. В този смисъл определящо значение имаха въпросите, свързани с решаването на териториалните и малцинствените проблеми между България и Румъния и с държавно-териториалната принадлежност на Бесарабия, поставени на дневен ред на Парижката мирна конференция от 1919 г.

На Парижката мирна конференция картата на Европа до голяма степен се прекрояваше съобразно интересите на победителите и то преди всичко на великите сили победителки. Най-важна роля на конференцията играеше Франция, с подгласничка Англия. Япония слабо се интересуваше от европейските дела, а САЩ нерядко бяха "нечутия" голям, който сам невинаги влагаше усърдие при обсъждане на някои източноевропейски и балкански въпроси.

Сред всички велики сили победителки Италия бе тази, която поради най-голямата си близост до Балканите имаше най-непосредствени интереси в региона. Естествено, италианската заинтересованост от балканските проблеми бе степенувана — най-присърце се вземаха онези, свързани със собствените италиански граници на Адриатика или в средиземноморския басейн, а чак след това се поставяха териториалните проблеми на съседите на италианските съседи, т. е. териториалните проблеми на България и Румъния.

По време на Парижката мирна конференция позицията на Италия по въпроса за държавнотериториалната принадлежност на областите в Северното Причерноморие с компактно или с преобладаващо българско население (Бесарабия, Северна и Южна Добруджа) се определяше от два основни фактора:

1. Отношението на Италия към България, Румъния и Съветска Русия, определящо се от мястото, което всяка една от тях заемаше в тогавашните италиански планове за следвоенното устройство на Европа. А това място зависеше преди всичко от италианските стратегически цели, както и от непосредствените интереси на Италия на Адриатика, свързани с териториалните спорове между кралство Италия и оформящото се Кралство на сърби, хървати и словенци — за Фиуме и Далмация. Важно значение имаше и състоянието на отношенията между Италия и посочените държави преди и по време на световния конфликт. Макар че България и Италия се оказаха във враждуващи лагери през войната, традицията на дотогавашните много добри българо-италиански отношения¹ внесе изключителна коректност и често благоразположение в италианско отношение към победена България.

2. Необходимостта повече или по-малко Италия да съобразява позицията си с тази на съюзниците от войната и най-вече с позицията на Франция и Англия, фактически диктуващи волята си на Парижката мирна конференция (и особено с позицията на първата от тях). Всъщност и тази необходимост до голяма степен произтичаше от статута на Италия като победителка с по-малък принос за победата и често бе свързана с желанието на Италия да спечели френска или английска подкрепа по адриатическия въпрос.

Италия имаше различна позиция относно държавно-териториалната принадлежност на трите различни области от Северното Причерноморие с българско население. С някои нюанси и временни и краткотрайни промени отношението ѝ се очертаваше по следния начин:

По отношение на Северна Добруджа се смяташе, че поради географски, търговски и военни причини областта на север от линията Черна вода — Меджидие — Констанца трябва да остане към Румъния, въпреки че някои италиански дипломати и военни намираха българските аспирации за тази област като подкрепени от етнографска гледна точка. В такъв дух бяха препоръките, отправени от шефа на италианската военна мисия в България полк. Джилберт Де Винкелс (De Winckels) до италианското външно министерство и до италианското министерство на войната в края на декември 1918 г. и началото на януари 1919 г.² Настроен общо взето благосклонно към българските аспирации, Де Винкелс остава резервиран към отправените му през декември 1918 г. внушения от Т. Теодоров относно Северна Добруджа.

Позицията на Италия по въпроса за Северна Добруджа не влизаше в противоречие с позицията на другите велики сили победителки. В същността си тя следваше и клаузите на Солунското примирие по отношение на Северна Добруджа.

По отношение на Бесарабия Италия поддържаше тезата, че тя трябва да остане в рамките на румънската държава. Тази позиция се определяше от мястото на главна бариера срещу болшевизма, което великите сили победителки

еднодушно отреждаха на Румъния. Имаше само едно кратковременно изключение — в началото на август 1919 г. отношенията между великите сили победителки и Румъния силно се влошиха. За това важна роля играеше несъгласуването с тях прекомерно напредване на румънски войски в Унгария чак до Будапеща. Тогава италианският външен министър Томазо Титони прави плахо предложение, останало обаче без отзвук, Румъния да остави на Русия някои северни окръзи на Бесарабия в замяна на "откъсване на територия в Добруджа"³.

Италианската благосклонност към румънските аспирации за Бесарабия се подхранваше от убеждението, че добрите отношения с Румъния отговарят на италианските интереси особено във връзка с нуждата от приятел в тила на Кралство на сърби, хървати и словени. Още в първите дни на Парижката мирна конференция италианският пълномощен министър в Букурещ Карло Фашоти бе пределно ясен и категоричен: "Силно вярвам, че една Румъния силна и наша приятелка ще може да бъде прекрасна спирачка на сръбските и югославските амбиции"⁴. От своя страна румънските политици умишлено изтъкват пред италианските дипломати и военни, че в тогавашния момент Италия "поради политически и финансови причини" не е "достатъчно силна, за да даде подкрепата, от която понастроащем Румъния има нужда", спекулират с възможността Букурещ да отдаде външнополитическите си предпочитания на Франция и по този начин умело изтръгват от Италия по-голяма отстъпчивост по въпроса за Бесарабия⁵.

Позицията на официална Италия по въпроса за държавно-териториалната принадлежност на Бесарабия определя и отрицателното ѝ отношение към някои инициативи на бесарабските българи, целящи да се предотврати включването на областта в пределите на румънската държава. Такава е италианската реакция на Мемоара на бесарабските българи от 1 март 1919 г.⁶ до Председателя на Парижката мирна конференция Ж. Клемансо.

Мемоарът е връчен (в 5 екземпляра) и на барон Карло Алберто Алиоти, Върховен комисар на кралство Италия в България⁷. Барон Алиоти е настроен много приятелски към България, до такава степен, че предизвиква чести и твърде сурови укори заради "разюзданото си българофилство" от страна на Върховния командващ съюзническите войски на Балканите ген. Луи Франше д'Епре⁸. В случая с мемоара на бесарабските българи обаче Алиоти е твърде предпазлив. В доклад до своето правителство той представя аргументите в него като "отчасти достоверни, отчасти тенденциозни". Към самата делегация, връчила му мемоара, той има отношение повече от резервирано, като изрично се стреми да не я окуражи "нищо пряко, нищо косвено" не само защото проявява известно недоверие към всичко, изложено в мемоара, но и (както сам изтъква), "за да не нарастнат огромните трудности, на които румънското правителство трябва да даде отпор в Бесарабия"⁹. Независимо че вярва в непричастността на българското правителство към мемоара, в разговор със Симеон Радев (по оно-

ва време главен секретар в Министерство на външните работи) Алиоти de facto апелира към въздържаност. Той изтъква, че противниците на България биха могли да се възползват от присъствието в София на делегати от Бесарабия и предвид тяхната антирумънска пропаганда "да отправят нови обвинения или нови клевети срещу български интриги и срещу предполагаеми експанзионистични цели също и отвъд Дунав"¹⁰.

По отношение на Южна Добруджа Италия заедно със САЩ често заема позиция в защита, поне частична, на българските интереси. Във връзка с този въпрос се наблюдават някои особености и нюанси в италианското поведение.

Като правило от италианска страна възприемат исканията на България за Южна Добруджа като обосновани и справедливи. Добронамереното към България отношение по този въпрос (както и по някои други съставки на българския национален въпрос) намира израз още при подготовката на Парижката мирна конференция. В контекста на италианските предложения относно прелиминарните преговори и мирния договор с България тогавашният министър на външните работи на Италия барон Сидни Сонино уведомява (на 30 ноември 1918 г.) министъра на външните работи на Франция Ст. Пишон, че "що се отнася до България, кралското правителство изказва мнението, че за да се осигури основата на траен мир на Балканския полуостров, би било желателно да се избегне всякакво уреждане на териториалните проблеми, включващо прекалено тежки условия за тази държава"¹¹.

Благосклонното отношение към българските тежния за Южна Добруджа е много по-силно сред италианските представители в България, които са в пряк контакт с българското добруджанско население и с българските отговорни фактори, отколкото в Рим и сред италианските делегати на Парижката мирна конференция. Още в края на декември 1918 г. било Алиоти, било Де Винкелс остро критикуват нарушенията на клаузите на Солунското примирие с допускането на румънска администрация в Южна Добруджа. Де Винкелс дори квалифицира този акт "като неуместен и противоречащ на всеки сериозен политически принцип"¹². От своя страна Алиоти е напълно убеден (и в този смисъл информира своето правителство), че оплакванията в мемоара, подписан от представителите на 18 селища в Силистренско и 27 села от Тутраканско¹³ (т. е. там, където най-напред се установява румънска администрация) от преследванията на румънските власти срещу българите са обосновани¹⁴.

Най-голяма благосклонност българите в Южна Добруджа виждат в поведението на италианските окупационни войски, въведени в областта. Италианските войници и офицери не само че не се отнасят с местното българско население като с население на окупирана територия, но с толерантност и съчувствие му оказват закрила срещу преследванията от страна на румънските военни и граждански власти. Така например на 20 юли 1919 г. от името на населението в Балчишко до италианския военен министър е отправен мемоар, в който се из-

казва "дълбока признателност и благодарност" "на всички офицери и войници от 162 италиански полк", които в продължение на четири месеца са разположени в този район и с поведението си на "съчувствие, хуманност и примерна коректност" спечелват завинаги "признателност и симпатия" за "целия италиански народ, за цяла хуманна Италия"¹⁵. От своя страна на 2 юли 1919 г. Висшият изпълнителен комитет на емигрантския съюз "Добруджа" изпраща до Върховния комисар на Италия в България мемоар, в който изтъква, че "още от първите дни на идването на италианските части условията за живот в Добруджа започнаха да се подобряват и че за нашите потиснати братя се откри нова ера на спокойствие и сигурност под италианска окупация". Особено показателен за италианската закрила е приведеният в мемоара пример за даденото от италианските комендант на Силистра и Тутракан разрешение за тържествено честване на националния празник на св. св. Кирил и Методий въпреки формалната забрана от страна на румънските власти¹⁶.

Коректното и благосклонно към българите поведение на италианските окупационни части в България поражда силни симпатии сред всички слоеве на българското общество. Главният секретар на Министерството на външните работи С. Радев споделя пред Алиоти, че "през тези четири месеца на престой на вашите части сред нас Италия спечели повече приятелството на българите, отколкото щеше да може в един век българофилска политика"¹⁷.

Добрите отношения на италианските войници и офицери в Южна Добруджа с местното население, както и някои прояви на италианско съчувствие към България, предизвикват през май 1919 г. недоволство в Букурещ, израз на което дава и пресата (най-силно в широко разпространения в. "Dimineața")¹⁸. Стига се дотам, че временно изпълняващият длъжността пълномощен министър в Букурещ препоръчва на правителството в Рим да отправи съвет до италианските части в Добруджа да демонстрират безпристрастност и справедлива доброжелателност с оглед на едно бъдещо помирение между България и Румъния¹⁹.

Човешките отношения на взаимна симпатия между българите и италианските войници и офицери пораждат у французите ревност и безпокойство от евентуално бъдещо засилване на италианското влияние в България. По искане от френска страна италианските окупационни части се изтеглят от Южна Добруджа в средата на 1919 г.

Подготвяното изтегляне на италианските части се посреща със силна тревога от българското правителство²⁰. От своя страна местното добруджанско население, както и Висшият изпълнителен комитет на добруджанските организации в България "от името на 250 000 българи от Добруджа" отправят чрез Алиоти прошения до италианското правителство с искане да не се допуска изтеглянето на италианците от Южна Добруджа. В прошенията на Висшия изпълнителен комитет дори се изказва готовността на добруджанското население "да издържа на свои разноски цялата италианска окупационна армия в До-

бруджа, за да бъдат запазени правата му²¹.

Макар и благожелателно настроен към България, официален Рим заема позиция по-предпазлива, в някои моменти дори плаха, белязана с печата на изчакване и на съобразяване със съюзниците от войната. Така например Сонино още в първите дни на януари 1919 г. съветва да не се поощрява идването на български пратеници в Рим, натоварени със задача да установят по-тесни политически и икономически връзки между България и Италия²². Съветът е отправен във връзка с изказано от българска страна желание Италия да защитава българските интереси на Парижката мирна конференция, за което става въпрос по време на разговор (от 20 декември 1918 г.) между италианския пълномощен министър в Берн, от една страна, и бившия български военен аташе в Рим и бившия премиер Ив. Гешов (по време на разговора председател на Българския червен кръст), от друга²³. Когато пък възнамерява да благодари за изразеното от българското правителство доверие към бъдещото поведение на Италия към България, Сонино дава изрично указание това да бъде сторено така, че “да не влезе в никакъв пряк или косвен начин в контраст с държането на нашите съюзници”²⁴.

Тенденцията за съобразяване със съюзниците от войната в отношението към България е по-силно при наследника на Сонино на поста външен министър — Т. Титони. Още през юли 1919 г. Титони препоръчва на Алиоти и Де Винкелс “резервираност и предпазливост в приказките”. Целта му е да се избегне опасността под претекст на италианската политика към България съюзниците да заемат на Парижката мирна конференция не особено приятелско отношение към Италия и исканията ѝ по въпроси, засягащи нейните интереси. При това Титони изрично изисква от Алиоти “да намери начин да каже, че също и в България аз (т. е. Титони — б. а., А. К., Ф. Г.) провеждам политика на пълна солидарност със Съюзниците”²⁵.

Известно време (в първите месеци на 1919 г.) в Италия се надяват на възможността за осъществяване на българо-румънски съюз на базата на взаимни отстъпки²⁶. Подобен съюз се тълкува от италианските дипломати като изгоден за Италия не само поради възможността той да се създаде под благосклонното ѝ покровителство, но и понеже би ѝ спестил необходимостта да заеме позиция в подкрепа на една от двете страни, тъй като се стреми и с двете да изгради добри отношения в бъдеще.

Италианските надежди за българо-румънски съюз (макар и за кратко време) се подхранват от някои румънски политици, които към края на април и началото на май 1919 г. изказват известна готовност за отстъпки в Южна Добруджа в замяна на подкрепа на румънската кауза в сръбско-румънския спор за Банат²⁷.

В определен момент от преговорите на Парижката мирна конференция — в началото на септември, от италианска страна отново свързват въпроса за Южна Добруджа с този за Бесарабия, като позицията диаметрално се различава от

тази през август. Титони изказва пожелание Румъния да бъде удовлетворена що се отнася до присъединяването на Бесарабия, но за сметка на това тя да възвърне Южна Добруджа или части от нея на България²⁸. Това обаче не намира нужния прием сред другите делегации на мирната конференция. В крайна сметка Италия се присъединява към позицията на Франция, подкрепена от Англия, че Южна Добруджа или част от нея може да бъде възвърната към България, но само ако Румъния прояви желание за това²⁹.

Като привърженица на едно разведряване на отношенията между България и Румъния официална Италия не гледа с особено добро око на дейността на добруджанските емигрантски организации. В началото на юли 1919 г. Алиоти осведомява своето правителство, че Висшият изпълнителен комитет на добруджанските организации в България упражнява сред българските политически среди влияние, което не е за подценяване. Алиоти намира, че “ниската политическа зрялост на определени български националистически среди и на някои неотдавна създадени комитети като този за Добруджа” правят много трудна работата по убеждаване и на двете страни (т. е. България и Румъния) в полза на едно приятелско разбирателство³⁰. В края на септември Алиоти вече заема рязко отрицателно отношение към евентуални брожения сред добруджанското население срещу проектодоговора за мир с България. Повод за това дава един мемоар на Висшия изпълнителен комитет от 25 септември³¹, отправен от името на цялото добруджанско население до представителите на Главните съюзени и сдружени сили.

В мемоара от 25 септември, връчен на Алиоти на 26 септември, се изразява огорчението на добруджанци, че Парижката мирна конференция не защита волята им съдбата на Добруджа да се реши чрез плебисцит. Той завършва с прикритата заплаха, че от този момент добруджанското население само ще реши дали трябва да се подчини на решенията в Париж или ще търси “нов, по-ефикасен начин, за да се измъкне от готовото да се стовари върху му румънско иго”.

Още на другия ден след връчването на този мемоар Алиоти “с изрази помирителни, но твърди” посочва на С. Радев “голямата опасност, която би могла да възникне за България в резултат на някакво революционно движение или на насилнически действия на български чети на границата с Румъния”³².

Позицията на Алиоти е еднаква и с френското отрицателно отношение към евентуални български безредици в Южна Добруджа. Между другото, според нас, тя показва и невъзможността българите да се борят с оръжие в ръка срещу клаузите на Ньойския договор.

БЕЛЕЖКИ

¹ Подр. вж. у G u i d a, Fr. La Bulgaria dalla guerra di liberazione sino al trattato di Neuilly (1877—1919). Testimonianze italiane. Bulzoni editore, 1984, 185—188; 257—261.

² Archivio storico del Ministero degli Affari esteri italiano (по-нататък: ASMAE), Bulgaria,

busta 907, Де Винкелс от София до Сонино, т-ма № 95 от 20.XII.1918 г.; вж. също: Де Винкелс от София до Министерство на войната, т-ма № 248 от 7.I.1919 г.

³ G u i d a, Fr. Op. cit., p. 293.

⁴ Цит. по C a r o l i, G. L'Italia ed il problema nazionale romeno alla Conferenza della pace di Parigi, 1919—1920. — Storia e Politica. Anno XXII, Fasc. III, Settembre 1983, p. 444.

⁵ Ibidem, 473—474.

⁶ Mémoire des Bulgares de Bessarabie. S., 1919. Анализ на тезите относно бъдещето на Бесарабия, залегнали в мемоара, вж. у Т о д о р о в, П. Международна дейност на Съюза на бесарабските българи (1918—1934). — В: Българите в Северното Причерноморие. Изследвания и материали. Том втори. Велико Търново, 1993, 219—220.

⁷ И петте екземпляра са препратени до правителството в Рим и се съхраняват в архива на Италианско външно министерство, ASMAE, Bulgaria, busta 907, fasc. 1667.

⁸ G u i d a, Fr. Op. cit., p. 261.

⁹ ASMAE, Bulgaria, busta 907, т-ма № 193/83 от 13 март 1919 г. от Алиоти до Италианско външно министерство.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Documenti diplomatici italiani (по-нататък: DDI), Sesta serie (1918—1922), vol. I (4 novembre 1918—17 gennaio 1919), Roma, 1956, p. 206.

¹² ASMAE, Bulgaria, busta 907, т-ма № 95 от 20 дек. 1918 от Де Винкелс до Сонино; вж. също т-ма № 141 от 25 дек. 1918 г. от Де Винкелс до Върховното командване.

¹³ Exposé-Demande от делегатите, представляващи 18 села от Силистренско и 27 села от Тутраканско, отпратено с дата 6 март 1919 г. до представителите на съюзниците в София, публикувано в отделна брошура Exposé-Demande, б. м. г.

¹⁴ ASMAE, Bulgaria, busta 907, т-ма № 191/81 от 11 март 1919 г. от Алиоти до Сонино.

¹⁵ Ibidem. Мемоарът е на бълг. език. Изпратен е в оригинал и с легализиран превод на итал. език с т-ма № 796/177 от 28 авг. 1919 г. до Италианско външно министерство. Пълният текст на мемоара вж. у К у з м а н о в а, А. Италианските окупационни войски в Южна Добруджа след края на Първата световна война. Документи и материали. — Военноисторически сборник, 1995, № 1.

¹⁶ Ibidem. Мемоарът е на френски език. Изпратен е в оригинал с т-ма № 622/150 от 4 юли 1919 г. до Италианско външно министерство. Пълният текст на мемоара в превод на български вж. у К у з м а н о в а, А. Италианските... За доброто поведение на италианските окупационни войски в България вж. и у G u i d a, Fr. Op. cit., 279—280.

¹⁷ Цит. по G u i d a, Fr. Op. cit., p. 275.

¹⁸ ASMAE, Romania, busta 1503, т-ма № 1632 от 3 май 1919 г. от Дж. Лурити от Букурещ.

¹⁹ Ibidem, т-ма № 1629 от 2 май 1919 г. от Лурити от Букурещ.

²⁰ Ibidem, Bulgaria, busta 907, т-ма № 215—216—217 от 18 юни 1919 г. от Алиоти до Сонино.

²¹ Вж. бей. 16.

²² DDI. Sesta serie 1918—1922, Vol. I, p. 417.

²³ Ibidem, 338—339.

²⁴ Ibidem, p. 243.

²⁵ ASMAE, Bulgaria, busta 907, т-ма № 938 от 16 юли 1919 г. от Титони от Париж до Алиоти.

²⁶ G u i d a, Fr. La politica italiana nei confronti della Bulgaria dopo la Prima guerra mondiale (La questione della Dobrugia). — Etudes balkaniques, 1983, No 1, p. 56—57; I d e m. La Bulgaria... 270—271.

²⁷ ASMAE, Bulgaria, busta 907, т-ма на Сонино от 20 април 1919 г. до Бонин Лонгар; вж. също т-ма № 196 от 6 май 1919 г. от Париж от Бонин Лонгар до Сонино.

²⁸ G u i d a, Fr. La Bulgaria..., p. 293.

²⁹ Подр. вж. у К у з м а н о в а, А. Добруджанският въпрос на Парижката мирна конференция през 1919 г. — Исторически преглед, 1983, № 6, с. 24, 29; G u i d a, Fr. La politica..., p. 58.

³⁰ ASMAE, Bulgaria, busta 907, т-ма № 622/150 от 4 юли 1919 г. от Алиоти.

³¹ Мемоарът е на френски език, с изх. № 2310, подписан от д-р П. Вячев (председател на Комитета), Др. Пачов (подпредседател) и Д. Ничев, А. Стоянов и К. Сисаревски (членове). В архива на Италианското външно министерство се съхранява оригиналът на мемоара, връчен на Алиоти (ASMAE, Bulgaria, busta 907).

³² ASMAE, Bulgaria, busta 907, т-ма № 920/194 от 27 септ. 1919 г. от Алиоти.